ทองบางสะพานกับการดำรงอยู่

ปัทมาสน์ สุนทรโอวาท
ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110
อีเมล์: gen_gen@outlook.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ของทองบางสะพาน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลจากภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก และใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลรอง นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาว่าพบปัจจัยที่ทำให้ทองบางสะพานยังคงดำรงอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไปมี 6 ประการ ประกอบด้วย 1. เรื่องเล่าการพบทอง 2. อิทธิพลความเชื่อ 3. พิธีกรรมการบนบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4. ภูมินาม 5. กิจกรรมสืบสานความทรงจำ และ 6. นโยบายของภาครัฐ โดยปัจจัยเหล่านี้ได้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับคนในสังคม รวมถึงปัจจัยเหล่านี้ยังได้ถูกประยุกต์ใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การดำรงอยู่, ทอง, บางสะพาน

Received: 13 May 2018 **Revised:** 1 January 2019 **Accepted:** 30 January 2019

Bang Saphan Gold and its Existence

Patthamas Suntorn-ovat
Department of Educational Foundation, Faculty of Liberal Arts,
Prince of Songkla University, Songkhla 90110, Thailand
e-mail: gen_gen@outlook.com

Abstract

This article aims to investigate factors of Bang Saphan gold's existence in Bang Saphan District, Prachuap Khiri Khan Province. Data of this qualitative study were obtained from the field and through in-depth interviews with primary key informants and informal interviews with secondary key informants. The data were then presented via descriptive analysis.

The research revealed six factors of Bang Saphan gold's existence as follows: 1. tales of gold discovery, 2. influence of beliefs, 3. rituals of making vows to sacred ones, 4. toponymic names, 5. memory inheriting activities, and 6. government policy. These factors were found to meet people's basic needs and to be used for new purposes for more benefits of the community.

Keywords: Existence, Gold, Bang Saphan

Received: 13 May 2018 **Revised:** 1 January 2019 **Accepted:** 30 January 2019

บทนำ

ประเทศไทยเป็นที่รู้จักในนามว่า สุวรรณภูมิ แปลว่าแผ่นดินทอง มีที่มาจากความเป็นจริงของสภาพภูมิศาสตร์ที่พื้นที่มีแร่ทองคำอยู่มาก (Gold Traders Association, 2018) โดยทองคำถูกนำมาใช้ในชีวิตประจำวันในราชสำนักไทยตั้งแต่ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องประดับ เสื้อผ้า ในสมัยอยุธยานั้น บาทหลวงตาชาร์ด ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “จดหมายเหตุการเดินทาง ครั้งที่ 2” โดยได้บรรยายเหตุการณ์ครั้งที่ทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ว่าการต้อนรับของพระมหากษัตริย์ไทยทุกสิ่งล้วนแล้วแต่ประดับตกแต่งไปด้วยทองคำ อาทิ ทรงจัดเครื่องอาหารเป็นโต๊ะทองคำสองชุด และจานทองคำอีกหลายใบ รวมถึงยังทรงพระราชทานเสื้อผ้าตาด ทอด้วยเงินแล่งกับทองแล่งมีกระดุมถักด้วยเส้นลวดทองคำ เป็นต้น (Chumpengpan 1997 as cited in Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office 2016) โดยแร่ทองคำที่มีการผลิตหรือร่อนแร่กันในยุคสมัยนั้นคือทองคำที่บ้านป่าร่อน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (Gold Traders Association, 2018)

เนื้อทองของทองคำที่บ้านป่าร่อนหรือทองบางสะพานหรือทองบางตะพาน เป็นทองคำที่มีแร่ธาตุอื่นเจือปนน้อย มีสีสุกปลั่งเหลืองอร่ามกว่าทองทั่วๆ ไป จนมีชื่อเรียกว่าทองนพคุณ เป็นทองเนื้อเก้า หมายถึง เป็นทองที่มีราคาเก้าบาทต่อน้ำหนักทองหนึ่งบาท ซึ่งมีราคาสูงกว่าทองในพื้นที่อื่นๆ (Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office, 2016, p.124-125)

คำขวัญของอำเภอบางสะพานได้กล่าวถึงทองบางสะพานว่า

“พระธาตุเจดีย์สูงเสียดฟ้า มากคุณค่าทองเนื้อเก้า
เด่นเรื่องราวการท่องเที่ยว หนึ่งเดียวอุตสาหกรรมเหล็ก
ชุมชนใหญ่เล็กสามัคคี ไหว้พระดีปู่อินทร์ปู่ท้วม”

และในคำขวัญของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ กล่าวว่า

“เมืองทองเนื้อเก้า มะพร้าวสับปะรด สวยสดหาดเขาถ้ำ งามล้ำน้ำใจ”

ในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนของกวีเอกสุนทรภู่ ก็ได้กล่าวถึงทองบางสะพานไว้ในตอนที่นางวันทองได้ตระเตรียมข้าวของให้พลายงามหนีภัยจากขุนช้าง ความว่า

“จึงเย็บไถ้ใส่ขนมกับส้มลิ้ม ทั้งแช่อิ่มจันอับลูกพลับหวาน
แหวนราคาห้าชั่งทองบางตะพาน ล้วนต้องการเก็บใส่ในไถ้น้อย”

(Somjit et al, 2004, p.13)

จากคำขวัญและวรรณกรรมข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทองบางสะพานเป็นของมีค่าที่นิยมกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันคนบางสะพานมักจะมีทองบางสะพานไว้ติดตัว โดยนิยมนำเอาเม็ดทองบางสะพานที่ได้จากการร่อนมาทำเป็นจี้แขวนคอโดยมิต้องหลอม เชื่อกันว่าสามารถป้องกันภัยอันตราย ภูตผีปีศาจ ถือกันว่าเป็นของมงคลแก่ตัวผู้ครอบครอง (Ronthong Sub-district Administrative Organization, n.d., p.11) ซึ่งสอดคล้องกับชาวบ้านอำเภอบางสะพาน ที่กล่าวว่า

“...ทองเป็นของมงคล ส่วนมากก็ซื้อเก็บไว้ เพราะเชื่อว่าเป็นสิริมงคลกับตัวเรา รถล้มก็ไม่เป็นอะไรนะ...”

(Teerayut Tabyai, 28 January 2018)

การที่คนบางสะพานยังคงมีความเชื่อว่าทองบางสะพานศักดิ์สิทธิ์ สามารถป้องกันภัยอันตราย และสร้างความเป็นมงคลให้กับชีวิตได้ จึงทำให้ยังคงมีการร่อนแร่กันมาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของมาลีนอฟสกี (Malinowski) (1884-1942 as cited in Nithipanich 2012) ที่ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความจำเป็นด้านสังคม และความจำเป็นทางด้านจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด

ของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) (1965 as cited in Na Thalang 2014) ที่ได้กล่าวว่า ข้อมูลคติชนแต่ละประเภทอาจมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน และข้อมูลคติชนบางประเภทอาจมีบทบาทหน้าที่มากกว่าหนึ่งประการ

อนึ่ง Punklang et al (2005) ศึกษาลิเก : ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของลิเกซอยสวรรค์วิถี 18 พบว่าลิเกยังดำรงอยู่ได้ด้วยปัจจัยทางด้านทัศนคติของผู้ประกอบอาชีพลิเก ปัจจัยด้านแม่ยก ปัจจัยด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพลิเก และปัจจัยด้านงานประเพณีและเทศกาลสำคัญต่างๆ ทำให้คณะลิเกยังคงดำรงอยู่ได้ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับ Nithipanich (2012) ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมเรื่องขวัญในสังคมชาวไทเขิน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า พบว่าบทบาทหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรมที่มีต่อสังคมของชาวไทเขินมี 5 ประการ คือบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการด้านจิตใจ ความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การปลูกฝังคุณธรรมของชุมชนและการให้การศึกษาแก่ชุมชน

ปัจจุบันการร่อนทองเป็นเพียงอาชีพเสริมหรือกิจกรรมยามว่างของชาวบ้านในพื้นที่ มีเพียงบางครอบครัวที่ยังคงทำเหมืองทองแบบเหมืองฉีดขนาดเล็กเป็นอาชีพหลัก ผู้วิจัยจึงสนใจว่าเหตุใดทองบางสะพานแม้จะมีปริมาณทองลดน้อยลง แต่ทองบางสะพานยังคงสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในพื้นที่ และยังมีเรื่องเล่าอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไป มีปัจจัยอะไรที่ประกอบสร้างให้ความเป็นทองบางสะพานยังคงดำรงอยู่ได้ในสังคม

วัตถุประสงค์

ศึกษาปัจจัยการดำรงอยู่ของสายแร่ทองบางสะพาน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วิธีดำเนินการศึกษา

1. พื้นที่หลักในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านป่าร่อน ตำบลร่อนทอง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีแร่ทองคำอุดมสมบูรณ์ที่สุดในอำเภอบางสะพาน

2. ผู้ให้ข้อมูล แบ่งออกเป็น

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

2.2.1. บุคคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลร่อนทอง

2.2.2. ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่ตำบลร่อนทอง

โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในส่วนของผู้นำชุมชนและชาวบ้านคือ

1) ต้องเป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปและเป็นเพศใดก็ได้

2) อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านป่าร่อน ตำบลร่อนทอง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และไม่เคยย้ายถิ่นที่อยู่

2.2. ผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ ผู้ที่เข้ามาซื้อทองบางสะพานในพื้นที่บ้านป่าร่อนและผู้ที่เดินทางมาร่อนทอง

3. การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยเก็บข้อมูลตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม 2561 – 30 มีนาคม 2561 หากเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักผู้วิจัยจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรองจะใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ได้นำข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการลงภาคสนาม มาจัดระบบข้อมูลให้เป็นกลุ่มและจัดแบ่งออกเป็นหมวดหมู่นำเสนอข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม พบว่าปัจจัยที่ทำให้เรื่องราวของทองบางสะพานยังคงดำรงอยู่นั้นประกอบไปด้วย

1. เรื่องเล่ากล่าวขาน “ทอง”

เรื่องเล่าท้องถิ่น เป็นส่วนที่ขาดไม่ได้ในสังคมแบบดั้งเดิม เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อและพิธีกรรม (Malinowski 1954 as cited in Na Thalang 2014)

เรื่องเล่าของชาวบ้านบ้านป่าร่อนคือเรื่องเล่าถ้ำตาหมวก โดยชาวบ้านรับรู้เรื่องราวถ้ำตาหมวกในลักษณะเดียวกันคือ ตาหมวกตามวัวทองเข้าไปในถ้ำและพบทองคำแต่ออกจากถ้ำมาไม่ได้

“..สมัยโบราณ ตาหมวกเป็นนักต่อไก่ เที่ยวต่อไก่มาเรื่อย จังหวะที่มาต่อไก่มาเจอวัวทอง ตาหมวกก็เลยตามมาที่ถ้ำตรงนี้ วัวก็เลยหนีมาในถ้ำ ตาหมวกก็เลยตามเข้าไปในถ้ำก็เจอทอง ตาหมวกก็เลยขนเอาทองกลับมาบ้าน จังหวะที่ตาหมวกกลับบ้านเจอเพื่อน ตาหมวกก็เลยเอาทองให้เพื่อน แล้วตัวเองมาเอาอีก พอมาเอาทีนี้ถ้ำก็เลยปิด ตาหมวกก็ตายอยู่ในนั้น นี่ก็คือประวัติที่เล่าขานกันมา ก็เลยชื่อว่าถ้ำตาหมวก..”

(Nikhom Radkeeree, 28 January 2018)

“..ตาหมวกเนี่ยแกเป็นคนเที่ยวปืน เที่ยวต่อไก่ มีปืนแก๊ป ประวัติท่านเนี่ยมาทำไร่ ไม่ใช่คนพื้นที่ ทีนี้แกก็ออกมาเที่ยวทำไร่ทำสวน แล้วก็ตามรอยวัวทองไป วัวไปเข้าถ้ำ ในถ้ำมีทอง แกก็เข้าไปเอาทองมาถุงผ้าขาวม้านึง พอออกมาเจอเพื่อนเสร็จแล้วก็เพื่อนขอ เพราะว่ามึงรู้แห่งแล้วเดี๋ยวมึงไปเอาใหม่แล พอให้ไปไปเอาใหม่ หันหลังโกย ก็ปากถ้ำปิด ออกไม่ได้ ติดอยู่ในนั้น เค้าก็เว้นรูไว้เท่านี้..”

(Lee Sae-chim, 29 January 2018)

อนึ่งข้อมูลคติชนนอกจากจะมีบทบาทให้ความเพลิดเพลินแก่กลุ่มชนแล้ว ยังมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการเป็นกระจกเงาสะท้อนสังคม การศึกษาข้อมูลเรื่องเล่าอันเป็นข้อมูลคติชนจึงเป็นเครื่องยืนยันการปรากฏของทองคำในบริเวณนี้

2. อิทธิพลความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน โดยการยอมรับนับถือนั้นอาจจะมาจากการเชื่อด้วยด้วยอารมณ์ ความรู้สึก หรืออาจเกิดจากการนึกคิดใช้ปัญญาไตร่ตรอง หรือใช้ทั้งความรู้สึกประกอบกับการไตร่ตรองร่วมกัน ความเชื่อมีผลทางด้านจิตใจเป็นหลัก โดยความเชื่อนั้นกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของคนในทุกกลุ่มสังคม (Praiwan, 2008, p. 212-213)

จากการลงพื้นที่บริเวณถ้ำตาหมวก ผู้วิจัยพบว่าบริเวณถ้ำตาหมวกมีศาลที่ชาวบ้านเรียกกันว่าศาลตาหมวก ชาวบ้านมักมากราบไหว้ บนบานตาหมวกก่อนการร่อนทอง โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ร่อนได้ทองกลับไป

“..คือว่าต้องขอต้องไหว้เขา ไม่ใช่ว่าทำแบบนี้ได้นะคะ ป้าไม่โกหกหรอกค่ะ คือว่าฉันคนที่นี่นะ ที่นี่เรียกว่าบ้านป่าร่อนใช่ไหม ฉันคนกำเนิดเกิดที่นี่ อยู่ที่นี่เลย คือต้องมีศาลเจ้าที่ พ่อปู่หมวก แม่ย่านาง ปู่โสมเฝ้าทรัพย์ แม่ธรณี คือเราต้องขอเขา..”

(Somcheep Mingmuaeng, 28 January 2018)

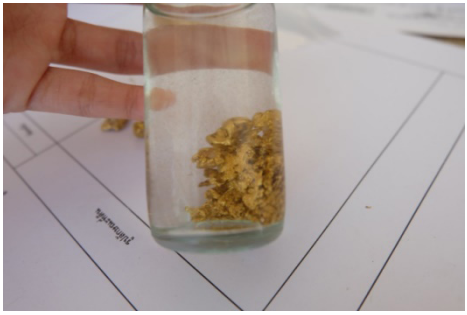
เนื่องด้วยทองบางสะพานที่ได้ชื่อว่าเป็นทองนพคุณ คือเป็นทองที่มีความศักดิ์สิทธิ์และสามารถป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ได้ ทองบางสะพานจึงไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงการนำมาทำเป็นเครื่องประดับเท่านั้น แต่ยังคงมีบทบาทเป็นเครื่องรางของขลังสำหรับผู้ที่เชื่อในเรื่องนี้อีกด้วย

“...แล้วเม็ดนี้นะโทษนะเนี่ย รถล้มนะฉันไม่เป็นอะไรเลย คือทองมงคลมีเม็ดเดียวนี่นะโทษเหอะ ไปไหนมาไหนรถคว่ำยังไม่เป็นไรเลย เค้ายังมาบอกว่าพี่ชีพเนี่ยฉันรถคว่ำคนอื่นเจ็บทุกคนเลย ผมไม่เป็นไรเลย นี่มันของที่แท้จริงเลย ไม่รู้นะขนาดบางคนนะ เอาไปให้เจ้านายได้เลื่อนขั้นเลย ดีที่สุดในชีวิตที่เรามีเลย...”

(Somcheep Mingmuaeng, 28 January 2018)

"...ทองนี่มันเป็นทองเนื้อเก้านพคุณ ถ้าลูกเอาเก็บไว้ใส่น้ำเลี้ยงไว้ ไว้ในโอ่งน้ำดีลูก เม็ดละหุน สองหุนสามหุน มันจะกันของพวกคุณไสย คนทำของได้..."

(Lee Sae-chim, 29 January 2018)

ภาพที่ 1 : ทองบางสะพาน

จะเห็นได้ว่า ผู้ที่เขามาร่อนทองและเข้ามาซื้อทองบางสะพานที่บ้านป่าร่อน หลายคนมิได้ต้องการร่อนทองเพื่อนำไปขาย แต่ร่อนทองเพราะอยากได้ทองบางสะพานไว้สำหรับป้องกันภัยอันตรายรวมถึงยังมีความเชื่ออีกด้วยว่าหากนำทองใส่ไว้ในกระเป๋าสตางค์จะทำให้เงินทองไหลมาเทมา

"...ทองนี่ร่อนได้ยากแต่ว่าดีมากเลยนะ ป้องกันได้หมด รถล้ม รถคว่ำนะ เอาใส่กระเป๋าเงินไว้นะอย่างดีเลย เงินในกระเป๋าก็ไม่ค่อยออกแต่มีเงินข้างนอกมาเข้ากระเป๋าเรื่อยๆ..."

(Chaikhom Suebpan, 28 January 2018)

อดีตนอกจากจะมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของทองบางสะพานแล้ว ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการร่อนหาทองบางสะพานด้วย เช่น ห้ามสวมรองเท้าเข้าไปในบริเวณหลุมที่ขุดทอง ห้ามผู้หญิงที่มีรอบเดือนเข้าไปในบริเวณพื้นที่ที่จะขุดทอง ห้ามใส่เครื่องประดับที่มีทองไปร่อนทองเพราะจะไม่พบทองคำเลย และเมื่อพบทองคำแล้วห้ามเรียกผู้อื่นให้มาขุดที่เดียวกันเพราะจะไม่พบทองอีกเลย

เช่นเดียวกัน (Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office, 2005) แต่ปัจจุบันความเชื่อนี้ลดลงแล้ว

"...ไม่มีแล้ว มีแต่ได้แล้วเรียกให้คนอื่นมาดู ตอนนี้คงไม่มีแล้วแหละ เป็นความเชื่อสมัยโบราณ จางไปแล้ว คนที่ยังยึดประเพณีไรพวกนี้ก็ไม่ค่อยมีแล้วแหละ ส่วนมากเค้าก็แค่ไหว้ศาลไหว้อะไรเล็กๆ น้อยๆ ไปที่ศาลก็ขอให้ได้พิธีกรรมอะไรไม่มากเหมือนเมื่อก่อนแล้วแหละ..."

(Kritsada Muadnoi, 24 March 2018)

จะเห็นได้ว่าความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามมีผู้ปฏิบัติตามน้อย แต่การบนบานศาลกล่าว การขอให้สมปรารถนายังคงอยู่ในการรับรู้ของบุคคลทั่วไป

3. พิธีกรรมการเซ่นสรวงบวงพลี

พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมปฏิบัติขึ้นเพื่อความมั่นคงทางด้านจิตใจ โดยพิธีกรรมจะประกอบด้วย พิธีกรรมด้านจิตใจและด้านสัญลักษณ์ กระทำขึ้นเพื่อให้ผู้ประกอบพิธีเกิดความสบายใจ มีความหวังว่าพิธีกรรมจะนำไปสู่สิ่งที่ตนคาดหวังได้ (Attagara 1976 อ้างถึงใน Praiwan 2008)

ชาวบ้านในพื้นที่มีวิธีการในการร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลทองคำเพื่อให้ตนได้พบทองขณะร่อน ซึ่งมีหลายวิธีการ วิธีการแรกเรียกว่าการขอข้าวสาร คือการนำดอกไม้ธูปเทียนบอกกล่าวแก่เจ้าที่เจ้าทางเพื่อขอให้พบทอง

"...ที่นี่เมื่อก่อนคนทำทอง เค้าจะมีแต่ดอกไม้ธูปเทียน ก่อนจะออกไปทำก็ไปถึงสถานที่ เราก็จุดธูปบอกพ่อตาเจ้าที่ให้ได้ขอ เค้าเรียกขอข้าวสาร ไม่ได้ขอทอง ขอข้าวสารข้าวเปลือกให้พอได้มาทำกิน เอามาเปลี่ยนเป็นเงิน เค้าไม่ได้เรียกทอง แล้วแต่พ่อจะเมตตาให้อะไร..."

(Lee Sae-chim, 29 January 2018)

วิธีการต่อมาเรียกว่าการเดิมพัน คือการบนบานศาลกล่าวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ว่าหากพบทองจะนำสิ่งของที่ได้กล่าวไว้มาถวาย สำหรับการบนบานโดยมากชาวบ้านจะบนบานกับศาลตาหมวกซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านในพื้นที่ให้การเคารพนับถือ Thongsri et al (n.d., p. 8-10) กล่าวว่าการบวงสรวงตาหมวกนั้นท่านโปรดการสังเวยของประหลาดโดยเฉพาะหางหมู หากใครบนบานท่านด้วยหางหมู ก็มักจะสมประสงค์พบทองเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 2 : ศาลตาหมวก

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่พบว่า ปัจจุบันการบนบานศาลกล่าวเป็นพิธีกรรมเฉพาะตน ไม่ได้กำหนดวันที่พร้อมเพรียงกันทั้งหมู่บ้าน และไม่บนเฉพาะในเรื่องขอทองเพียงเท่านั้น แต่ยังบนบานในเรื่องอื่นๆ ที่ตนประสงค์ รวมถึงของแก้บนก็เป็นของตามความสะดวกของแต่ละบุคคล เพียงแต่ต้องเป็นของสิ่งเดียวกับที่ได้เอ่ยปากบอกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไว้

"...ก็แล้วแต่เราจะศรัทธาแหละ ที่นี่ไหว้บ่อยแหละ มีไฟนี่คือไหว้พ่อปู่พ่อตา มีเหล้ามีไก่มีของไหว้เค้า ... บนเอาไว้แล้วได้ตามที่บนเอาไว้ก็จะให้ตามที่ขอเลย บางงวดได้เม็ดเดียวเป็นแสนๆ..."

(Somcheep Mingmuaeng, 28 January 2018)

"...การทำทองมันจะมีดอกไม้ธูปเทียน เมื่อก่อนเค้าจะบนไรก็จะมีหนังโนราห์ที่นี่ กับหนังตะลุง แล้วก็รู้สึกว่าลิเกนานๆจะมีสักทีหนึ่ง แต่โนราห์แหละบ่อยครั้ง หนังตะลุง แล้วก็เขาไม่มีอะไร มีไก่ บนเหล้าขวดไก่ตัว แล้วก็ผักหญ้าปลายำ พวกนี้เค้าจะบนกันแล้วมวนยาใหญ่ก็กัญชานี่แหละมวนๆ เท่านี้แล้วก็จุดตั้งที่โต๊ะหน้าจอหนังนี่แหละ ไอเรื่องบายศรีบายเสอไม่มีเพิ่งจะริมีรุ่นหลังนี่หรอก ก็เจ้าของบ้านที่บนก็ไปจุดธูปปักเอาไว้ หนังตะลุงเค้าก็อาราธนา แล้วก็ออกชื่อไป พอหนังจะเลิก เราอุทิศกรวดน้ำให้เค้าไป..."

(Lee Sae-chim 29 January 2018)

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมการเซ่นสรวงบวงพลีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นยังคงดำรงอยู่เนื่องจากมีผู้ได้ประโยชน์จากการประกอบพิธีกรรมนี้แต่ลักษณะของพิธีกรรมอาจปรับเปลี่ยนไปตามศรัทธาและบริบททางสังคม

4. สร้างภูมินาม

ภูมินาม หรือชื่อบ้านนามเมือง ในอำเภอบางสะพานนั้นมีนามสถานที่ที่มีชื่อที่เกี่ยวข้องกับทองบางสะพานอยู่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลกำเนิดนพคุณ ตำบลทองมงคล ตำบลร่อนทอง นอกจากนี้ยังมีชื่อของหมู่บ้านและชื่อลำคลองที่เกี่ยวกับทองบางสะพานด้วย

ตำบลกำเนิดนพคุณ สมัยรัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ เปลี่ยนนามจากอำเภอกำเนิดนพคุณเป็นอำเภอบางสะพาน ส่วนชื่อกำเนิดนพคุณนั้นให้เปลี่ยนเป็นชื่อตำบลขึ้นกับอำเภอบางสะพาน (Bangsaphan District Office Construction Committee, 1988, p.16-17)

ตำบลทองมงคล เดิมพื้นที่ตำบลทองมงคลในอดีตเป็นพื้นที่ของตำบลร่อนทอง แต่ต่อมาเมื่อมีการจัดรูปแบบการปกครองใหม่จึงได้แยกพื้นที่ส่วนหนึ่งจากตำบลร่อนทองให้เป็นอีกหนึ่งตำบล และตั้งชื่อว่าตำบลทองมงคลดังเช่นในปัจจุบัน

ตำบลร่อนทอง เล่ากันว่าแต่เดิมเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเมืองกำเนิดนพคุณ เป็นพื้นที่ที่มีการขุดพบแร่ทองคำคุณภาพดี เมื่อมีการจัดตั้งตำบลต่างๆ ขึ้น เช่น ตำบลป่าร่อน ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อตำบลให้มีความหมายกว้างขึ้น โดยเปลี่ยนจากตำบลป่าร่อนมาเป็นตำบลร่อนทอง (Ronthong Sub-district Administrative Organization, n.d., p.7) ภายหลังจากการเปลี่ยนชื่อตำบลป่าร่อนมาเป็นตำบลร่อนทองแล้ว ชื่อป่าร่อนก็กลายมาเป็นชื่อของหมู่บ้านหนึ่งที่เป็นพื้นที่ที่พบทองคำ

“...ป่าร่อนเนี่ยตั้งชื่อมาจากการที่สืบเนื่องมาจากร่อนทองนี่แหละ ร่อนก็คือร่อนทอง ...”

(Boonyarit Dangraksa, 29 January 2018)

คลองทอง เป็นคลองที่พบทองคำ เกิดจากคลองใหญ่และห้วยจังหันไหลมารวมกัน มีความยาวประมาณ 4 กิโลเมตร ในอดีตเหนือบริเวณคลองทองเป็นที่ตั้งของเหมืองแร่ทองคำ แต่ปัจจุบันหยุดกิจการชั่วคราว (Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office, 2005)

จะเห็นได้ว่านามสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับทองบางสะพานเป็นข้อมูลคติชนชิ้นสำคัญที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่ที่พบทองบางสะพานได้เป็นอย่างดี นามสถานที่จึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้คนทั่วไปยังคงรับรู้เรื่องราวของทองบางสะพานในปัจจุบัน

5. กิจกรรมสืบสานความทรงจำทองบางสะพาน

บางสะพานสะพังพาดพื้น ทองปาน ก่อนแฮ
รอยชะแลงชระลุง ร่อนกลุ้ม
ระลึกโฉมแม่แบบบาง บัวมาศ กูเอย
ควรแผ่แผ่นทองหุ้ม ห่อไว้ หวังสงวน

(Narinthibet as cited in Somjit et al 2004)

จากโคลงสี่สุภาพจะเห็นได้ว่า เรื่องราวของพื้นที่บ้านป่าร่อนหรือเมืองบางสะพานในอดีตนั้นเป็นที่รู้จักเนื่องจากเป็นพื้นที่ทองคำอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยพบการสืบสานความทรงจำทองบางสะพานจาก 2 กิจกรรม คือ

5.1 ระบำร่อนทอง วิถีชีวิตของชาวบ้านหมู่ 6 บ้านป่าร่อนได้ถูกแสดงออกผ่านการแสดง “ระบำร่อนทอง” ซึ่งเป็นการแสดงที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์เอียด ทองศรี อาจารย์โรงเรียนธนาคาร ออมสิน อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

การแสดงระบำร่อนทองนี้มีท่ารำทั้งหมด 7 ท่ารำ ระบำร่อนทองเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวบ้าน และบอกเล่าความเป็นมาของพื้นที่บ้านป่าร่อน ดังตาราง

วิถีชีวิต	การประยุกต์ท่ารำ
1. การเดินทางไปสถานที่ร่อนทอง	1. ท่วงท่าแถวหน้ากระดานประกอบจังหวะ
2. การขุดดินบริเวณที่คิดว่าน่าจะมีทองคำด้วยจอบหรือปริก	2. ท่วงท่าการขุดดิน
3. กอบดินที่ขุดได้ซึ่งคาดว่าจะมีทองคำใส่เลียงเพื่อนำไปร่อน	3. ท่วงท่าการกอบดินใส่เลียง
4. แบกเลียงที่ใส่ดินนำไปร่อนที่ลำธาร	4. ท่วงท่าแบกเลียง

วิถีชีวิต	การประยุกต์ท่ารำ
5. การร่อนทองในลำธาร	5. ท่วงท่าการร่อนทอง
6. การกวาดดินเศษหินออกจากเลียง ถ้ามีทองคำ ทองคำซึ่งเป็นวัตถุหนักจะอยู่ก้นเลียง	6. ท่วงท่าการกวาดดินออกจากเลียง
7. เมื่อร่อนแล้วพบทองคำ ผู้ร่อนจะหยิบทองเม็ดขึ้นมา	7. ท่วงท่าหยิบทองจากเลียงด้วยความปลื้มปิติ

อนึ่งการแสดงชุดนี้ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์โดยความเห็นชอบจากคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัดและคณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรมอำเภอบางสะพานให้เป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

5.2 กิจกรรมการร่อนทอง พื้นที่บ้านป่าร่อนมีกิจกรรมการร่อนทองโดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้คนนอกพื้นที่สามารถเข้ามาร่อนทองได้ โดยมีการอำนวยความสะดวกจากชาวบ้านในเรื่องของอุปกรณ์การร่อนทองและคำแนะนำในการร่อนทอง นับเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านในพื้นที่อีกทางหนึ่ง

“...เมื่อตอนที่น้ำท่วมวันซืนนั้นนะ ที่นี่เฉพาะค่าเลียงเป็นแสน หลายแสนเลย เฉพาะค่าเช่าเลียง เลียงละร้อย พูดแล้วเหมือนปดแต่ฉันไม่โกหกหรอกเป็นล้านเลย ภายในเกือบปีนี่เป็นล้านเลย ได้วันละเท่านั้นเท่านี้ ได้จริงเลยๆ พูดแล้วมันก็เหมือนไม่น่าเชื่อเลย...”

(Somcheep Mingmuaeng, 28 January 2018)

กิจกรรมการร่อนทอง เป็นการสร้างพื้นที่เพื่อให้คนจากนอกพื้นที่ได้เข้ามารู้จักเรื่องราวของทองบางสะพาน ได้เรียนรู้วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงได้เข้ามาร่อนทองคำแท้ๆ จากคลองทอง เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและอัตลักษณ์ของชุมชน

6. นโยบายภาครัฐ

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2560-2564 ได้วางยุทธศาสตร์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยการส่งเสริมเอกลักษณ์ของประเทศไทยและของแต่ละท้องถิ่น เพื่อเป็นการสื่อสารความเป็นไทยแก่สายตาชาวโลก รวมถึงนำเสนอเอกลักษณ์ของแต่ละภูมิภาคและจังหวัดโดยใช้รูปแบบการเล่าเรื่อง (storytelling) เพื่อนำมาใช้นำเสนอความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

"...ต่อไปเรามีนิทรรศการที่เป็นอาคารนิทรรศการ มีเรื่องเล่า มีประวัติศาสตร์ มีจำลองสถานที่ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่เรา แล้วก็มีจุดบริการ เช่น ลานจอดรถดีๆ ร้านกาแฟ ห้องน้ำก็จะดีขึ้น จริงๆ แล้วที่คิดไว้ เราจะทำอาคารนิทรรศการที่จะเป็นที่ให้ข้อมูลทั้งหมด มีที่พัก มีห้องพัก มีศาลเจ้าพ่อเหมืองทอง มีฝายที่ต้องมีการขุดลอกคลอง ซึ่งตอนนี้อยู่ในระหว่างการของบประมาณ ..."

(Boonyarit Dangraksa, 29 January 2018)

แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล จะช่วยส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของประเทศได้

อภิปรายผล

เรื่องเล่า ความเชื่อ พิธีกรรม ภูมินาม เป็นปัจจัยต่อเนื่องซึ่งกันและกัน กล่าวคือเรื่องเล่า ถ้ำตาหมวกได้ทำหน้าที่บอกเล่าที่มาของความเชื่อและเหตุผลในการประกอบพิธีกรรมขึ้น จนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ มีการส่งต่อถ่ายทอด และมีลักษณะเฉพาะจนได้ชื่อบ้านนามเมืองเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่ เป็นหลักฐานที่เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพื้นที่แห่งนี้เคยมีเรื่องราวของทองคำที่ศักดิ์สิทธิ์และมีคุณภาพดีที่สุดมาก่อน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ได้ตอบสนองความต้องทางด้านจิตใจแก่ผู้ที่เชื่อว่าทองบางสะพานสามารถป้องกันภัยอันตรายได้

นอกจากนี้ในบริบททางสังคมปัจจุบันมีการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาเลือกสรรและใช้อย่างมีพลวัตในบริบทสังคมการท่องเที่ยวและสังคมทุนนิยม โดยนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่ อาทิ การสร้างมูลค่าเพิ่ม การสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น กิจกรรมสืบสานความทรงจำทั้งสองประการ ไม่ว่าจะเป็นระบำร่อนทอง อันเป็นการแสดงที่ถูกคิดค้นขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรักษาเรื่องราวความเป็นมา วิถีชีวิต วิธีการร่อนทอง และความภาคภูมิใจของชาวบ้านในพื้นที่ไว้ด้วยการแสดง ด้วยการตระหนักรู้ของคนในชุมชนว่าวิถีชีวิตและเรื่องราวของทองบางสะพานอาจจะสูญหายไปหากไม่คิดหาวิธีในการเก็บรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนี้ไว้ การแสดงระบำร่อนทองจึงเป็นเสมือนการผลิตซ้ำวิถีชีวิตของคนในพื้นที่เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของทองบางสะพานไว้ในการแสดง นอกจากนี้กิจกรรมการร่อนทองก็เป็นการเปิดพื้นที่เพื่อให้คนนอกได้เข้ามาสัมผัสความเป็นทองคำแท้ๆ จากพื้นที่ เป็นการจำลองพื้นที่ในประวัติศาสตร์ให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง นับเป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้กับท้องถิ่น ซึ่งกิจกรรมนี้ได้รองรับแนวทางการท่องเที่ยวตามการส่งเสริมของภาครัฐอีกทางหนึ่งด้วย สอดคล้องกับคำกล่าวของเรจินา เบ็นดิกส์ ที่ได้กล่าวว่า เพราะนักท่องเที่ยวย่อมอยากจะดูสิ่งที่เป็น “ของแท้” ไม่ว่าจะเป็น “ของแท้จริงๆ” หรือ “ของแท้แบบจัดฉาก” (Na Thalang 2013 as cited in Na Thalang and Ritpen 2015)

ข้อเสนอแนะ

ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับทองบางสะพานในประเด็นอื่นนอกเหนือจากที่ผู้วิจัยได้ศึกษา เพื่อเป็นการตอกย้ำพื้นที่อำเภอบางสะพานว่า เคยมีทองคำที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย

References

Bangsaphan District Office Construction Committee. (1988). *Teeraluek Piteeperd Arkan Teewakarn Amphur Bangsaphan Changwad Prachuap Khiri Khan* [Memorial of Opening Ceremony of Bangsapan District Office, Prachuap Khiri Khan]. Bangkok, Thailand: Department of Provincial Administration Local Press.

Gold Traders Association. (n.d.). *Prawattisard Thong Kham* [Gold History]. Retrieved February 9, 2018, from https://www.goldtraders.or.th/PageView.aspx?page=6

Na Thalang, S. (2014). *Tritsadeekatichon Wittaya Witee Wittaya Nai Karn Wikror Tamnan –Nitan Puenban (Phim khrang thi 3)* [Folk Wisdom Theory, Methodology in Legend - Folklore Analysis (3rd ed.)]. Bangkok, Thailand: S. Asia Press.

Na Thalang, S. & Ritpen, S. (2015). *Katichon Nai Boribot Kham Promdan Nganpoy Taiyai Nai Changwat Chiang Mai* [Folk Wisdom in cross-border context, Nganpoy Taiyai in Chiang Mai]. Bangkok, Thailand: Chulalongkorn University Press.

Nithipanich, J. (2012). *Kwamchua Lae Piteekarm Ruaeng Kwan Nai Sangkom Chao Taikern Muaeng Chaingtung Rat Chan Sataranarat Hang Sahaparb Pama* [Beliefs and Rituals of “Khwan” in Tai Khoen Society in Kengtung, Shan State, Republic of the Union of Myanmar]. (Master’s Thesis, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand).

Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office. (2005). *Perd Tamnan Mueang Thong Nue Kao* [Legend of the Pure Gold City] [Leaflet]. Prachuap Khiri Khan, Thailand: Hua Hin San Press.

Prachuap Khiri Khan Provincial Cultural Office. (2016). *Soodyord Nai Siam Tee Muaeng Prachuap Khiri Khan Sillapa Wattanatam Hang Muaeng (Phim khrang thi 2)* [Topmost in Thailand at Prachuap Khiri Khan, Cuture of the City (2nd ed.)]. Bangkok, Thailand: Arun Prining Partnership.

Praiwan, R. (2008). *Wannakarm Tongtin* [Local Literature]. Bangkok, Thailand: Dhonburi Rajabhat University.

Punklang, K., Thongpraps, D., Jantarakham, N., Wiranant, T., & Withiprom, W. (2005). *Ligay: Padjai tee mee Ittipon tor karn damrong yoo* [Thai Traditional Dramatic Performance: Factors that Influence Its Existence]. (Master's Thesis, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand).

Ronthong Sub-district Administrative Organization. (n.d.). *Tamnan Thong Bangsaphan Lang Ron Thongkham Boran* [Bangsaphan Gold's Legend, Ancient Gold Panning Spot]. Prachuap Khiri Khan, Thailand: Ronthong Subdistrict Administrative Organization.

Somjit. P. et al. (2004). *Prawat Luangphu In Luangphu Tuam Wat Khao Bod Phra Aram Luang Prawattisard Wattanatam Bang Saphan* [Biography of Luangphu In and Luangphu Tuam of Wat Khao Bod Phra Aram Luang, History of Bangsaphan's Culture]. Prachuap Khiri Khan, Thailand: Siang Prachuap Newspaper Press

Thongsri, A. et al et al. (n.d.). *Rabam Ronthong* [Ronthong Folk Dance]. Prachuap Khiri Khan, Thailand: Government Savings Bank School.